

Bartholomeus Assteijn

Dordts schilder van bloemen en fruyten

door L. J. BOL

Niet alleen Antwerpen, Middelburg, Utrecht, Delft, Haarlem, Amsterdam en Den Haag hadden in deze Gewesten hun vroeg-zeventiende-eeuwse bloemen- (en fruit-)schilders. Ook in Dordrecht werd dit genre beoefend, en het had er een lang leven. Bij de Dordtenaar Arnoldus Houbraken kunnen we lezen, dat de vraag naar bloem- en vruchtenstukken in zijn vaderstad zeer groot was ¹⁾. Een oplichter-snelschilder, die Houbraken bij vergissing *Ludolf Smits* ²⁾ noemt, reageerde op deze willigheid met bedrieglijk aanbod: hij fabriceerde er met ondeugdelijke verf „fruitstukjes, waarvan hij er meenigte maakte”, die aanvankelijk gretig aftrek vonden bij argeloze liefhebbers. Maar er is ook een gehele rij van bona fide 17de-eeuwse schilders te noemen die in Dordrecht het vruchten- en (of) het bloemstuk beoefend hebben. Velen deden het bij tijd en wijle, hetzij amoris causa hetzij lucris causa, bijvoorbeeld Paulus Paludanus, Jan Olis, Abraham Susenier, Jacobus en Dingeman van der Haagen (of Verhagen), Nic. Maes, J. G. Cuyp, Aelbert Cuyp, Isaac van Duynen, Abraham Calraet, Jacques de Claeu, Sebastiaen Mutsaerdt, Abr. de Heusch, Hubert van Ravesteyn ³⁾. Enkelen waren specialist, zoals misschien Balten Abrahamsz. Romeyn ⁴⁾, en zeker: Bartholomeus Assteijn. Zijn naam vinden we in de bekende lexica met een globale aanduiding van het genre dat hij beoefende en een vage tijdsopgave. Eén slechts tracht er Assteijn plaatselijk te situeren: Bénézit, die veronderstellenderwijs Oostenrijk noemt. Heel nauwkeurig is dit niet. Het moet Dordrecht zijn.

In het Register van nieuwe gildebreeders van het Dordtse St. Lucasgilde ⁵⁾ is onze Bartholomeus Assteijn te vinden, maar men heeft in onze tijd zijn naam niet herkend, omdat hij er staat opgegeven met voornaam en patronymicum: *Baertolomeus Abrahamsz.* ⁶⁾

15 September 1630 gaan ten ondertrouw:

Bartholomeus Abrahamsz Astijn, schilder j.m. won. in de Vriesestraat, (en) Janneken Pieters Lacrois j.d. woont in de dwarsganck in Bornput. Beyde van Dordrecht. Getrouwt den 29 Sept. ⁷⁾.

¹⁾ Arn. Houbraken, *De Groote Schouburgh*, etc. Dl. III, Amsterdam 1721, blz. 67.

²⁾ Het was Casparus (of Theodorus) Smits, een man van kameleontische naamsveranderingen, die zich ook Hartcamp noemde. Zie A. Bredius, *Onbekende schilders* (Oud-Holland 33, 1915, blz. 112—118).

³⁾ Dit punt vraagt meer ruimte dan hier geveerd mag worden; ik hoop het nog uitvoeriger te behandelen.

⁴⁾ Van hem weten we tot dusver alleen uit archivalia, dat hij te Dordrecht fruitagies heeft geschilderd.

⁵⁾ Gemeente-Archief te Dordrecht. Dank wordt hier gebracht voor de aldaar genoten medewerking.

⁶⁾ Vergelijk Het Sint Lucas-gild te Dordrecht, in Obreen's Archief, I blz. 220.

⁷⁾ Huwelijks Proclamaties, Dordrecht: 1630, 15 Sept.

Tussen 1631 en 1646 vermelden de Dordtse doopboeken acht kinderen van *Bartholomeus Abrahamsz.* en *Jannette Pieters.*

In het Begraafboek nr 39 (Dordrecht) vinden we op 12 Mei 1651: *een kint onder den arm van bartelemeus austeyn inde vrysestraet en schilder.*

Uit bovenstaande gegevens valt af te leiden, dat de Baertolomeus Abrahamsz die 10 Mei 1631 als schilder in St. Lucas komt, onze Assteyn is. Hij is een *gildebroeders soon* ⁸⁾; de vader was dus lid van het Gilde. Ook hem vinden we in het Register van St. Lucas: *Abraham Bartholomeusz, Schilder is int gildt gecomen opten 19 May anno 1606* ⁹⁾. voor 2 nobels ¹⁰⁾.

Wat de vader schilderde weten we niet. Hij blijkt geboortig uit Gent, en in 1606 te Dordrecht getrouwd te zijn. *26 Maart 1606: Abram Bartholomausz schilder van Gent, woont naest Hans Geraerts, en Judith Henric Boesiek j.d. van Dordrecht. Getrout den 16 April 1606.* ¹¹⁾

Wederom alleen doopnaam en patronymicum. Dat deze Abr. Bartholomeusz een Assteyn was blijkt uit een verklaring, voor Notaris Eelboo te Dordrecht op 24 Maart 1645 afgelegd door *Judith Hendricxdr., wed.e van sa.r Abraham Asteyn schilder out 62 jaren.* Hun zoon, onze Bartholomeus Assteyn, is in Januari 1607 te Dordrecht gedoopt. ¹²⁾

We zagen al dat hij, Bartholomeus, op 23-jarige leeftijd met een Dordtse trouwde. Waarschijnlijk heeft het echtpaar zijn gehele leven in de Vriesestraat gewoond: 21 jaar na hun huwelijksdag wonen zij er nog, evenzo 27 jaar later ¹³⁾, en wanneer Assteyn's weduwe in 1676 overlijdt, laat zij een huis in de Vriesestraat na.

De schilder moet het vertrouwen van zijn gildebroeders hebben genoten: in 1651 blijkt hij boekhouder van de Confrerie van St. Lucas te zijn ¹⁴⁾. Rijkdom heeft hij wel niet gekend. Het valt niet licht een kinderrijk gezin te onderhouden met de opbrengst van het penseel. We weten, door een uitlating van Houbraken ¹⁵⁾, dat Assteyn veel heeft geschilderd, maar we weten ook, dat zijn werk niet te hoog getaxeerd werd. In 1662, de schilder leefde toen nog, gold ¹⁶⁾:

⁸⁾ *Op den 10 Mey 1631 is int ghilt ghecomen Baertolomeus Abrahamsz. voor schilder.* Hij betaalt 10 stuivers *incomgelt, also hy een gildebroeders soon is.*

⁹⁾ Vergelijk Obreens Arch. I, blz. 192.

¹⁰⁾ D.i. hij betaalde 5 gulden *incomgelt.*

¹¹⁾ Huwel. Procl. boeken, Dordrecht.

¹²⁾ Doopboek 1605—1619, Dordrecht: *January 1607: par. Abraham Bartholomeuss. Judith heyndryx, tk(int) Bartholome.*

¹³⁾ Bij aanduiding van een belending, April 1657, blijkt Bartholomeus Assteyn in de Vriesestraat te wonen. Prot. Not. Melanen, Dordrecht.

¹⁴⁾ *Maerten van Thol borger deser stede (en schilder) borge voor Bartholomeus Assteyn, Bouckhouder vande confrerie van Sint Lucas voor de lichtinge van vyff en vyftich gulden 3 st. die hy uyt handen van Capt. (onleesbaar) over gecochte schilderyen inde Vendu van Samuel Hoochstraten sal comen te lichten.* (Borgtochten, Dordrecht.)

¹⁵⁾ A. Houbraken, op. cit. Dl II blz 300: zo *gemakkelijk te bekomen* (.) *als een Boerekermisstuk van Droogsloot of Bloemstukken van Bartholomeus Astijn.*

¹⁶⁾ Transport Adriaen van der Reydt te Dordrecht. Prot. Not. Melanen aldaar. (Notitie van Dr A. Bredius, R.K.D.).

een achtcantige Fruytagie van B. Assteyn f 6.—
Bloemkens en Seehoorentjes van Assteyn f 4.—

En ¹⁷⁾ in 1675:

een Blomfles van Assteyn f 8.—
een Fruytschotel van Assteyn f 10.—

In Dordtse boedelbeschrijvingen en veilingcatalogi komt Assteyn's werk veelvuldig voor. Zo vinden we in de inventaris van de Weduwe van Notaris W. Cronenburch zaliger ¹⁸⁾, Dordrecht 20 Mei 1670, te midden van veel schilderijen zonder aanduiding van meesternamen:

een achtkante blomben van Asteyn
een dito fruytschotel
noch een fruytschotel van Asteyn
een blomschotel met een romer
een ovael blomfles sonder lijst van Asteyn
een cleyen blompotie van Asteyn

Johan van Hulk, Burgemeester van Dordrecht, bezat drie fruitstukken van Assteyn ¹⁹⁾.

In Assteyn's leven hebben we nu al de volgende jaren te Dordrecht kunnen fixeren: 1607 geboorte, 1630 huwelijk, 1631 intrede in het Gilde, 1631—1646 doop van acht kinderen, 1651 boekhouder van St. Lucas. Hierbij komt nog: 1638 *Bartelemeus Abrahmse* (heeft) *een (leer-)jonge genaemt Jacobis Franck* ²⁰⁾; 1656, 19 October, Bartholomeus Asteyn is oom en voogd van de minderjarige kinderen van *Grietge la Croyx za:* ²¹⁾. Zijn ondertekening is dan vrijwel identiek met de signatuur op zijn bloemen-en-vruchtenstuk uit hetzelfde jaar in het Museum te Emden.

1 September 1667 tekent hij nog als getuige bij Notaris van Neten (Dordrecht). Daarna ontbreekt ieder spoor. Zijn laatste mij bekende werk, een fruitstuk, is eveneens van 1667.

8 Februari 1677 maakte zijn vrouw, stervende, haar testament. Zij heet daar *Jenneken Lacroys, weduwe van Za:r Bartholomeus Asteyn* ²²⁾. De volgende dag is zij al overleden en wordt de inventaris van haar bezittingen opgemaakt. Zij blijkt na te laten *een geheel huys ende erve staende en gelegen inde Vriesestraet binnen deser stede*, en verder een schamele inboedel waarvan de beschrijving niet veel meer dan één bladzij beslaat: *vijf slegte handdoecken, twee dekens, een eycke tafeltie etc.; noch eenige rommelarye van huysraet niet van importantie om te particulariseren*. Tussen het pover goed valt nog op: *een gecoleurden turcxen rock met groene voedery* — hier een bijna buitensporige weelde —

¹⁷⁾ Inventaris Mr Pieter van der Werff, Dordrecht, 1675. Prot. Not. van Neten. Notitie als boven.

¹⁸⁾ Prot. Not. Meynaert, Dordrecht.

¹⁹⁾ Veiling J. van Hulk; 23 April 1720 Dordrecht. Zie: Hoet, Catalogus of Naamlijst, Dl I, blz. 253.

²⁰⁾ Register van de knechts en leerjongens, Dordrecht, St-Lucasbescheiden.

²¹⁾ Prot. Not. A. van Neten, Dordrecht.

²²⁾ Prot. Not. I. van Bywaert, Dordrecht.

AFB. 1. BARTH. ASSTEYN, 1635 BLOEMVAAS IN NIS.
PAN. 52 x 41 CM. KUNSTH. P. DE BOER, AMSTERDAM.

en: een tenen mandeken, mogelijk komt het op menig fruitstuk van Assteyn voor. „Eén schilderye” bleek schilder’s weduwe nog maar te bezitten...

Het werk van Bartholomeus Assteyn is voorzover mij bekend altijd gesigneerd en gedateerd, waarbij dateringen van 1628 tot 1667 voorkomen. In een scheppingsperiode van 40 jaren kan heel wat geschilderd worden!

Zijn oeuvre omvat: bloemstukken, fruitstukken en combinaties van die twee. Aanvankelijk is zijn werk zo zeer verwant aan de Middelburgs-Utrechtse Bosschaert-Van der Ast-groep, dat we aan een Utrechtse leertijd denken. Assteyn zou niet de enige Dordtse schilder zijn die te Utrecht was geschoold ²³⁾. De overeenkomsten met Balthasar van der Ast (die van 1619 tot 1632 te Utrecht was) en met Joannes Bosschaert zijn vele.

Assteyn presenteert de bloemen in een „tenen mandeken”, in een bolle glazen fles of in een porceleinen vaas. De bouquet is, evenals bij Van der Ast en de Bosschaert’s, samengesteld met behulp van studies naar verschil-

²³⁾ Men denke bijv. aan J. G. Cuyp, die bij Abr. Bloemaert leerde. Later gingen de jonge Dordtse schilders bij voorkeur in Amsterdam (Rembrandt!) ter schole. Zie ook W. Martin, *De Hollandsche schilderkunst in de zeventiende eeuw*, Deel I, Amsterdam 1935, blz. 320.

lende bloemsoorten ²⁴). Immers: 1e in eenzelfde ruiker zijn bloemen samengebracht waarvan de bloeitijd aanmerkelijk uiteenligt, bijvoorbeeld in een blomfles van 1631 keizerskroon en tulpen (April-Mei) met egelantier (Juni) en afrikanen (Augustus-October); 2e de onderlinge grootte-verhouding der bloemsoorten klopt niet altijd; 3e zien we dezelfde bloem in congruente herhaling op onderscheidene bloemstukken van Assteyn voorkomen, bijvoorbeeld de roos linksonder in het bouquet van 1631 (Dordrechts Museum) compareert in overeenkomstige stand en plaatsing in een ruiker van 1632 (in 1935 bij Guy Steyn te Parijs) en evenzo in een bloemvaas van 1635 (in 1952 bij P. de Boer, Amsterdam). (zie resp. afbeeldingen 3, 5 en 1).

Twee bloemstukken uit 1631 en 1632 vertonen beide op analoge plaats eenzelfde tulp. Hetzelfde geldt voor een andere tulp op twee stillelevens van 1632 en 1635. (Vergelijk afb. 3 en 5, afb. 5 en 1).

Er is een bloem van 1628, gemerkt B. A., die Ingvar Bergström aan Assteyn toeschreef ²⁵). Een tulp à double usage komt die toeschrijving nog iets verstevigen. Men vindt haar linksboven in deze mand en nog eens, middenrechts (maar nu 60° gekanteld), in Assteyns voluit gesigeneerde bloemfles van 1631. Die herhaling is op zichzelf nog geen volstrekt bewijs voor het auteurschap van dezelfde meester. Een pad bij Assteyn's bloemfles van 1631 is een dubbelganger van die op een fruitstuk van 1626 door Johannes Bosschaert in het Rijksmuseum Kröller-Müller ²⁶). Onderlinge ontleningen komen bij de Utrechtse Bosschaert-groep meer voor, vooral in het „bijwerk": kikvors ²⁷), pad, schelpen, etc. Mogelijk werkte een leerling of meer discipelen, naar studies van zijn meester, of wel meester en leerling gebruikten eenzelfde „voorbeeldboekje" voor dit bijwerk. „Letterlijke" bloemontleningen zag ik alleen bij Johannes Bosschaert en bij de zeldzame Jan Baers ²⁸), die beiden bij Ambrosius Bosschaert de Oude borgden (of uit dezelfde bron putten als deze). Hoe dit zij, we mogen Assteyn om dit ene padje zeker geen plagiator noemen. Overname van een enkel détail werd destijds een toelaatbare, gewone handeling geacht. Everybody was doing it.

²⁴) Vergel. J. G. van Gelder, Van Blompot en Blomglas, in Elsevier's geïllustreerd Maandschrift, 1936, blz. 73—82 en 155—166. Ingvar Bergström (Holländskt stillebenmåleri under 1600-talet, Göteborg 1947, blz. 298, noot 71) schrijft een groep tulpenaquarellen, gemonogrammeerd BA, in bezit van Prof. Dr J. Q. van Regteren Altena en van P. de Boer, beiden te Amsterdam, aan Assteyn toe. Ik zag alleen twee dergelijke waterverftekingen, een anjer en een kievitsbloem (eigendom van Mevr. P. de Boer te Amsterdam), waar het monogram van A en B dooreen ook als B. v. d. A(st) te interpreteren is. Zie ook Cat. Bloemenwereld, Teylers Museum Haarlem, Maart-Mei 1953, nrs 53 en 54. Het kronkelig lijnenbeweeg doet mij eer aan Assteyn dan aan v. d. Ast denken.

²⁵) Ingvar Bergström, op. cit. blz. 82 en afb. 64.

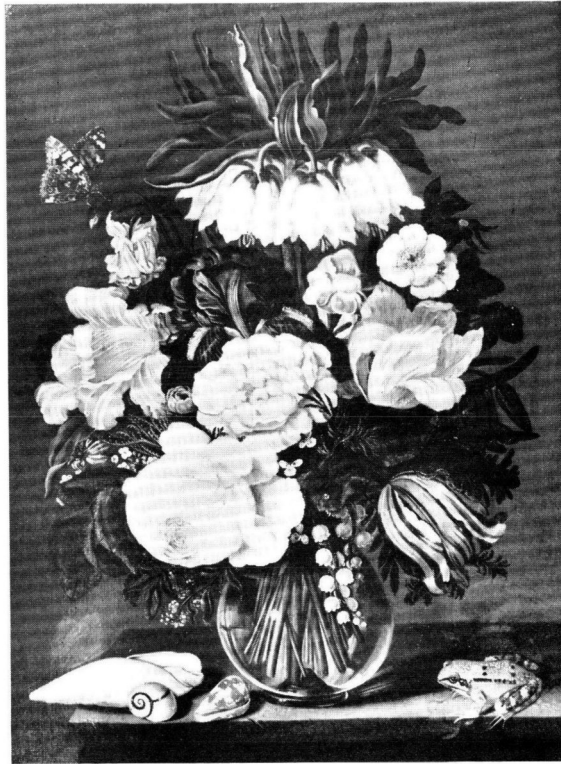
²⁶) Catalogus van schilderijen van de XVe tot en met de XVIIIe eeuw behorende tot de verzameling van het Rijksmuseum Kröller-Müller, 1950, nr 29. Zie ook: H. P. Bremmer, Beeldende Kunst, 5de jaargang Nr 52 (met afbeelding).

²⁷) Zie ook J. G. van Gelder, op. cit.

²⁸) In een bloemstuk, gesigeneerd Jan Baers, gedateerd 1629, in 1949 te zien bij Eugene Slatter te Londen: dezelfde afhangende gele trompetnarcis, welke we ook bij J. Bosschaert en meermalen bij Ambr. Bosschaert de Oude vinden. Zie Cat. Dutch and Flemish Masters, May 27th-July 9th 1949, Eugene Slatter, London, met afb. in kleuren.

AFB. 2. BARTH. ASSTEYN 1644 BLOEMSTUK.
PAN. 54,6 × 41,9 CM. KUNSTH. E. SLATTER LONDEN.

AFB. 3. BARTH. ASSTEYN 1631 BOEKET IN BOLLE GLAZEN
VAAS. PAN. 46 × 34 CM. DORDRECHTS MUSEUM.

Stylistisch is de attributie van de bloemenmand B.A. 1628 volkomen verantwoord. Wel is de compositie nog wat rammelig, maar de als gestuitede zwier, het enigszins manieristische rythme in het lijnenspel van zijn bij voorkeur gestreepte bloemen zijn karakteristiek voor B. Assteyn.

In de jaren 1630 tot '40 signeert onze schilder, voorzover ik gezien heb, altijd *B. Asstijn*, zonder, daarna *B. Assteijn* met e. Eénmaal zag ik een herop-treden van zijn initialen-signatuur, op een bloemfles gedateerd 1657²⁹⁾.

Gelijk Van der Ast verlevendigt Assteyn soms zijn bloemstukken met, meest uitheemse, schelpen, vaak ook met parelende waterdruppels en steeds, evenals zijn fruitstukken, met klein gedierte: wesp, rups, kever, libel, sprinkhaan, vlieg, distelvlinder, witje, spinnetje, hagedis, huisjesslak. De ruiker staat op een tafelhoek of op een plint, bijna altijd tegen een neutraal effen fond, een enkele maal in een getoogde nis. (Bloemen in porceleinen vaas, 1635.)

Bij Assteyn is, als bij Bosschaert en Van der Ast, nog grote aandacht voor de bloemen individueel. Er is nog altijd, als bij dezen en bij Gilles van Co-

²⁹⁾ In: Apollo, Christmas number, London-New York, December 1952, p. 189, met afbeelding. Het bloemstukje wordt daar, ten onrechte, op naam van B. v. d. Ast gesteld.

nincxloo en Jacques de Gheyn, het geijkte, maar eindeloos te variëren bloemstukschema: een waaivormige tuil, met rozen aan de basis, tulpen in de middenpartij en een voorkeurbloem: een dierbaar, glorieus of kostbaar exemplaar als vlag in top³⁰). Bij Assteyn is die topbloem bijvoorbeeld een vorstelijke keizerskroon³¹), een tak blanke madonnales, een geel-met-blauwe iris of een grote gestreepte tulp — de modebloem welke in staat bleek de Hollander die van degelijke belegging houdt tot dulle speculaties te verleiden. Nog altijd is het bloemstuk een symmetrisch opgebouwde compositie, waarbij de lengteas samenvalt met die van het schilderij, terwijl (bij Assteyn) de grootste breedte van de ruiker langs de breedteas van het paneel valt. Graag plaatst onze schilder een witte roos op de snijding van de diagonalen, die er het hoogste licht vangt³²). Bijna steeds vindt men in de basispartij, bij de rozen, het lelietje-der-dalen en enkele viooltjes (*viola tricolor*). Werkt hier de middeleeuwse bloemensymboliek nog, heel of half bewust, door?³³).

Verder zijn in de middengroep akelei, anemoon, hondsroos, dichternarcis, kievitsbloem en afrikaantje (*tagetes*, uit Mexico geïmporteerd) bij Assteyn trouwe comparanten³⁴). Het oude principe: *een bloemstuk met nouw geen groenicheyt by*³⁵) wordt door Assteyn nog geëerbiedigd, maar in verzachte zin: de bladeren worden niet veronachtzaamd of weggelaten, ze hebben bij hem meest een bronsgroene, groenbruine of geelbruine kleur. Waar het coloristisch te pas komt, als bij de oranjegele keizerskroon (bloemstuk van 1631), geeft hij de bladeren hun natuurlijke, in dit geval geelgroene, kleur.

Dat Assteyn de geijkte compositievorm niet klakkeloos toepaste maar wikkend en wegend te werk ging, blijkt aardig bij het bloemstuk van 1631. Links van de bloemfles lag aanvankelijk een cyclamenbloem, rechts twee grote schelpen (of vruchten?). Om een evenwichtiger resultaat te krijgen heeft hij deze objecten overschilderd en links drie schelpjes, rechts een pad geplaatst. Door het dun en transparant worden van de verflaag kwamen, na 3¼ eeuw, deze repentirs aan het licht (Afb. 3).

Bij Assteyn wordt het fonkelend coloriet gedempt tot ingetogener kleurigheid. In het algemeen kan gezegd worden, dat in zijn oeuvre een ontwikkeling te volgen is van kleurig naar tonalistisch, van een enigszins harde naar leniger vormgeving, van een wat scherpe, krampachtige naar een soepeler lijnvoer-

³⁰) Men kan aanvoeren, dat deze ordening natuurlijkerwijs bepaald wordt door de lengte van de bloemstelen, evenwel bij groter en voller bloemstukken als de kuip met bloemen door Jan Brueghel (Rijksmuseum, Amsterdam) of de bloemvaas van 1620 door Bosschaert d. O. (Museum, Stockholm) blijkt de stelling van een stengeldictatuur onhoudbaar.

³¹) Uit Afghanistan afkomstig; via Constantinopel door Dodonaeus naar Wenen gebracht in 1575 en vandaar in deze landen gekomen.

³²) Bijv.: Bloemen van 1628, Bloemfles 1631, Bloemen in nis 1635.

³³) Zie R. van Luttervelt, *Schilders van het Stilleven*, Naarden 1947, blz. 75, en: J. Huizinga, *Nederland's beschaving in de zeventiende eeuw*, Haarlem 1941, blz. 133.

³⁴) Ook vergeetmijniet en een gestreepte anjer komen voor.

³⁵) Carel van Mander, *Het Leven der Doorluchtighe Nederlandsche en Hoogduitsche Schilders*, 1604, fol. 293a: Cornelis Cornelissen.

ing, van een wat schrille, artificiële naar zachter, natuurlijker belichting.

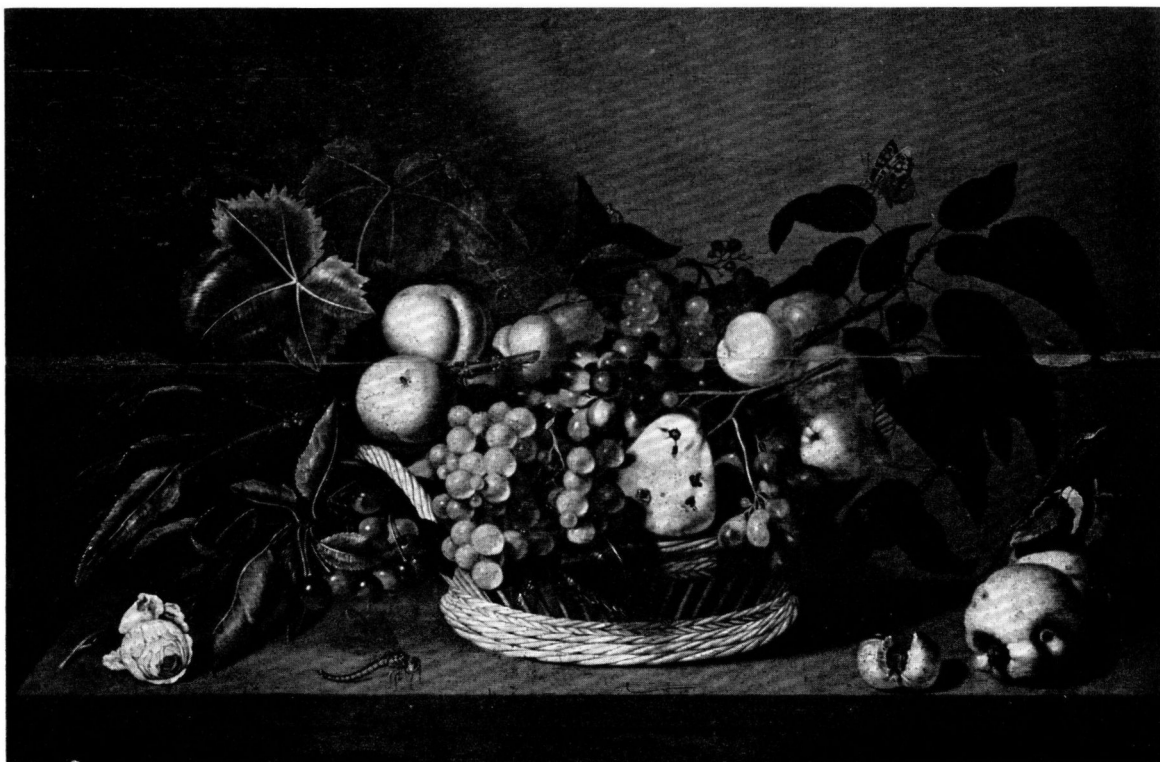
Geen kunstenaarsontwikkeling verloopt met regelmaat en precisie, hoe graag de systematici der kunsthistorie dat ook zouden willen. Er is zowel in sommig vroeg werk een aankondiging van latere hoedanigheden als in later werk een naklinken van vroegere eigenaardigheden: de bloemfles van 1631 is al vrij van de „Caravaggeske” lichtvoering, een stilleven Boomvruchten op houten tafel van 1643 (particuliere verzameling, Parijs, 1941) en Vruchtenstilleven met roemer van 1662 (bij B. Houthakker, Amsterdam, 1946) hebben weer zekere hardheid in vormgeving en lichtwerking.

Onder Assteyn's fruytagies vinden we: de fruitschotel, de vruchtenmand en vruchten op houten tafelblad. De schilder biedt zijn vruchten bijna altijd met bebladerde takken of twijgen; de kleur van de bladeren is, met tonalistische opzet, dikwijls gelig, bruin, bronsgroen, roestkleurig. Graag laat hij bebladerde takken van vruchtboom of wingerd silhouetteren tegen een grijzige achtergrond. Een vruchtenmand van 1637, (Afb.4), vrij vroeg werk, is een nog volkomen symmetrisch opgezet stilleven: het tenen mandeke staat recht in 't midden op een onbedekte houten tafel, de „toevoegsels” liggen evenwichtig ter linker- en ter rechterzij. In latere fruitages wordt de mand schuin gekanteld; vruchten, vooral trossen druiven, lijken gestort als uit een hoorn des overvloeds. De compositie is dan van een benedenhoek uit in wigvorm opgebouwd, waarbij een diagonaal tot richtlijn wordt. Hierin toont Assteyn's vruchtenstuk verwantschap met dat van Abraham Susenier, die 1646 lid werd van de confrerie van St. Lucas te Dordt. Druiven en perziken zijn in de 17de-eeuwse Dordtse fruitage favoriet; daarnaast komen ook appels, peren, kersen, abrikozen en druiven voor. Bij Assteyn kriewelt klein gedierte op en bij de vruchten, waarbij de hagedis opvalt door zijn barok gekrulde staart.

Even voor het midden van de eeuw doet de aangesneden citroen met krinkelend afhangende schil hier zijn intree; evenzo de halfgevulde roemer, die eigenlijk een indringer moet heten in het pure fruitstuk.

Assteyn's „gemengde” stillevens zijn als het ware een samenvoeging van een bloem- en een fruitstuk, in die zin, dat zo'n stilleven altijd $6 + 4$ blijft maar nooit 10 wordt. Het is geen totaal maar een optelling, waarbij een appel of een peer als plusteken staat tussen de beide termen (Afb. 5).

In zijn kleinere eenvoudige stillevens is Bartholomeus Abrahamszoon Assteyn ons het liefst; een kundig schilder, nauwgezet en ingetogen, aandachtig toegewijd tot zijn métier en zijn materie: blommen, fruyten, zeehorentjes en klein gedierte.

AFB. 4. BARTH. ASSTEYN 1637. VRUCHTENMAND. PAN. 53,7 × 79,3 cm.

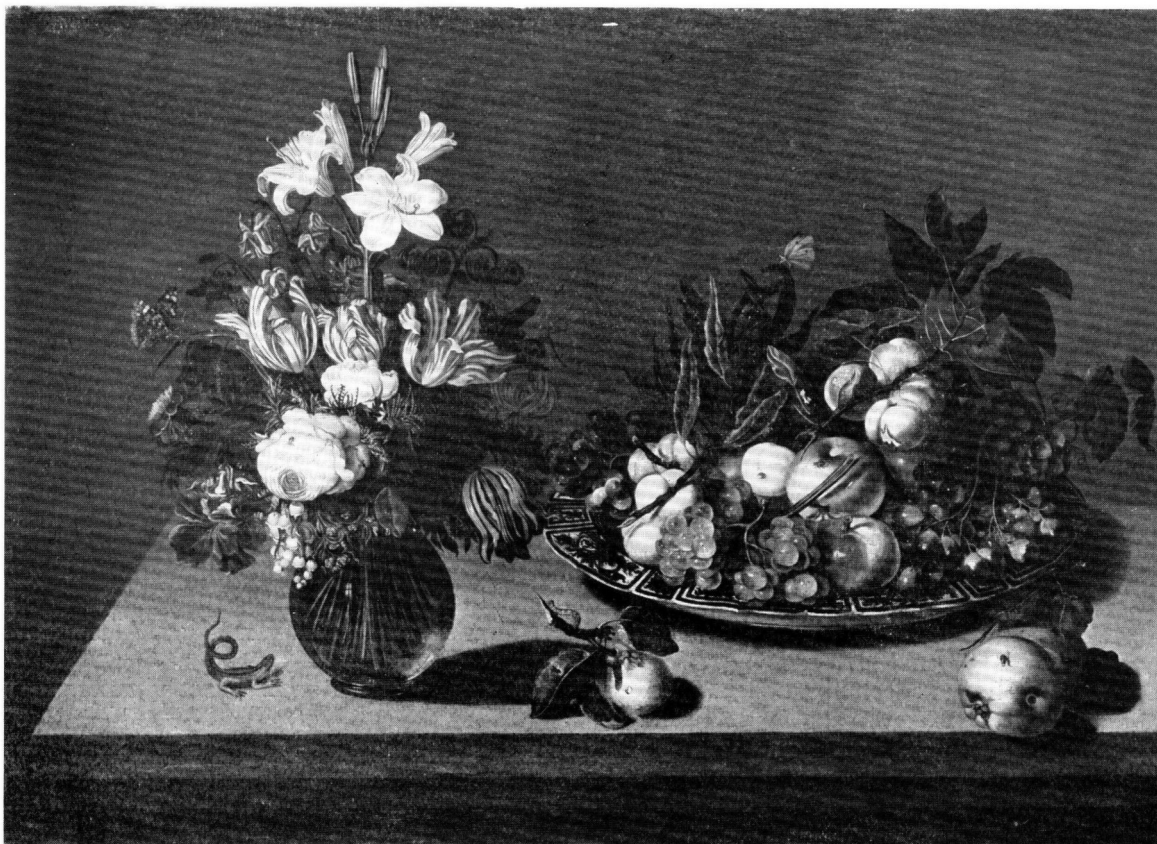
VEIL. 26 VII - 1933 LONDEN.

ENIGE WERKEN*) door BARTHOLOMEUS ASSTEYN (1607- na 1667)

1. **Bloemenmand** 49 × 70 cm Ges. B.A. 1628. Destijds bij Kunsthandel Douwes, Amsterdam. Tentoonstelling Bloemstukken van oude Meesters, P. de Boer, Amsterdam 1935, nr 9 (als B. v. d. Ast). Gestreepte tulpen, anjer, akelei en iris; verder o.a. rozen, afrikaantjes, egelantier. Vlinders en kleine insecten op de bloemen. Links van de mand een takje met kersen, rechts een sprinkhaan. (Bergström, afb. 64).
2. **Boeket in bolle glazen vaas** P 46 × 34 cm Ges. B. Asstijn 1631. Veil. Mme Kneppehout-van Braam e.a., Amsterdam 6 Dec. 1919. Dordrechts Museum (Bruikleen Dienst voor 's Rijks verspreide kunstvoorwerpen). Keizerskroon als topbloem; tulpen, rozen, akelei, kievitsbloem, afrikaantje, lelietje-der-dalen, vergeet-mij-niet, egelantier, anemoon, driekleurig viooltje. Distelvlinder op akelei. De bloemfles staat op onbedekte tafelrand of plint; links drie uitheemse schelpen, rechts een pad. (Afb. 3)
3. **Bloemvaas en vruchtenschaal** P 78 × 108.5 cm Ges. B. Asstijn Ao 1632. In 1939 bij Kunsthandel Guy Stein, Parijs. Op houten tafelvlak: links bolle heldere glazen vaas (als bij vorig nr) met bloemen: tak madonnales in top; gestreepte tulpen, akelei, rozen, Turkselelie, lelietje-der-dalen, afrikaan-

*) Bij de samenstelling is dankbaar gebruik gemaakt van de rijke verzamelingen foto's, fiches en notities in het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie te Den Haag en van de aldaar gul verleende medewerking.

- tjes, kievitsbloem; rechts porceleinen schaal met vruchten aan bebladerde takken: perziken, abrikozen, druiven. Verlevendigd met rups, vlieg, vlinders, libel, hagedis. Geprononceerde slagschaduw; hard, sterk belijnd. (Bergström, afb. 65).
4. **Bloemen en vruchten** P 23 × 34 cm Ges. **B. Asstyn 1633**. Veiling Brussel (Galerie Giroux), 22/23 Nov. 1935 nr 269 (Afb. 5).
 5. **Boeket in porceleinen Chinese vaas in stenen nis** P 53 × 41 cm Ges. **B. Asstijn 1635**. Zomertentoonstelling P. de Boer, Amsterdam 1952 nr 2. Vaas met grijsgroen Wan-Li-décor. Topbloem: gestreepte tulp, verder egelantier, rode rozen, kievitsbloemen, gestreepte tulpen en anjer, dichternarcis, afrikaantjes, witte roos, akeleien, lelietjes-der-dalen. Distelvlinder op de boeket. Links van de vaas sprinkhaan, rechts huisjesslak. Veel koeler dan nr 2. Sterke slagschaduw (Afb. 1).
 6. **Bloemvaas, vruchten en schelpen** P 49 × 69 cm Ges. **B. Asst(e)yn 1636**. Veil. Lempertz, Keulen 28 Mei 1937, nr 3 (als B. v. d. Ast), afb. Taf. 7.
Op lichtbruin tafelblad, gedeeltelijk met donkerbruin fluwelen kleed bedekt, links drie tulpen in glazen vaas waartegen twee peren liggen, in 't midden perziken op tinnen schotel, rechts zes uitheemse schelpen.
 7. **Vruchtenmand** P 53.7 × 79.3 cm Ges. **B. Asstyn 1637**. Veil. Londen (Sotheby) 26 Juli 1933, nr 48.
Recht in 't midden op houten tafelvlak staat een gevlochten mandje, waarin druiven, kersen, abrikozen, perziken en peren, alles met bebladerde takken die silhouetteren tegen effen fond. Links van de mand een roos en een libel, rechts enkele vruchten (Afb. 4).
 8. **Perziken** P 32 × 46 cm Ges. **B. Asst(e)yn 1638**. Veil. S. J. Mak van Waay, Amsterdam 7 Febr. 1933, nr 297.
Op een tafel, gedeeltelijk bedekt met een rood kleed, staat een schotel met vijf perziken; een zesde op een hoek van de tafel.
 9. **Boomvruchten op houten tafel** P 50 × 63 cm Ges. **B. Assteyn 1643**. Partic. verzameling Parijs 1941.
Voornamelijk peren, rechts een takje met pruimen. Bij de peren een bebladerde tak in de richting van de diagonaal. Compositie wigvormig. Lichte achtergrond. Verlevendigd met distelvlinder, hagedis, slakje, libel. Nog typisch uitgestald stilleven. (Wel identiek met Veil. Alfr. Tyszkiewicz, Parijs 12 Dec. 1922, nr 9.)
 10. **Vruchtenstilleven** P 39 × 30 cm Ges. **B. Assteijn. f 1643**. Bij Kunsth. G. Stein, Parijs, vóór 1938.
Eén peer, een druiventros en enkele andere vruchten op plint of tafel. Lichte achtergrond. Geen hardheid, samenbindende toon.
 11. **Bloemstuk** P 54.6 × 41.9 cm Ges. **B. Assteyn 1644**. Bij Kunsth. Eug. Slatter, Londen, Exhibition of Dutch and Flemish Masters, Apr. 22 — July 12, 1952.
Bolle bloemfles waarin verschillende bloemen, op grijs, onbedekt tafelvlak tegen vrij lichte bruingroene achtergrond. Coloriet geel-rood-wit (met blauw van de iris in top). Links van de vaas ligt een bloemblaadje, rechts een wesp. Veel blad, maar afgedempt tot bruin-groen. Als geheel warmer dan nr 5 (van 1635). Niet hard, de boeket wel compact maar leniger gedaan dan vorige bloemstukken van A (Afb. 2).
 12. **Fruitschotel op achtkantige tafel** P 59 × 81 cm Ges. **B. Assteyn 1647**. Bij Bukowski's Konsthandel Stockholm 1930 (volgens Ingvar Bergström, a.w. blz. 83 en afb. 66).
Druiven, abrikozen, peren, met bebladerde takken die silhouetteren tegen grijze achtergrond. Vlinders en huisjesslak om en bij de vruchten. Dit fruitstuk in Veil. H. Jacobsson e.a. Stockholm (Bukowski) 19/21 April 1950, nr 82.
 13. **Vruchtenstuk met roemer** Ges. **B. Assteyn 1647**. Indertijd verzameling F. J. H. Ott, Bussum.

Afb. 5. BARTH. ASSTEYN 1632 BLOEM- EN FRUITSTUK. PAN. 78 x 108,5 cm.

KUNSTH. GUY STEIN, PARIJS.

Op tafel met geplooid kleed; van links naar rechts drie perziken en een peer, druiventros, tinnen bord met aangesneden citroen waarvan de schil afhangt. Meer naar achteren een mand, waarin druiven en abrikozen met hun bladeren. Voor de mand een halfgevulde roemer.

14. **Bloemen en vruchten** D 84 × 113 cm Ges. **B. Assteyn 1656**. Gesellschaft für bild. Kunst, Emden, Cat. nr 102.

Op een tafel staat links een schaal met druiven, perziken, abrikozen en appels; daarnaast kersen en wingerdranken, waarop een vlinder. Rechts een glazen vaas met tulpen, rozen en andere bloemen aan welks voet een groene hagedis kruipt.

15. **Bloemglas** P 50 × 42 cm Ges. **B.A. 1657**.

In 1952 bij Paul Larsen, Londen. Zie: Horace Shipp, Flower Pieces (Dutch and Flemish paintings, Part III) in de periodiek Apollo, London/New York Dec. 1952, p. 189 met afb.: „Flower Piece by B. van der Ast”.

Bloemen in een donker bol glas, staande op een plint, dat gedeeltelijk met een geplooid doek bedekt is. De topbloem is een gestreepte tulp; voorts nog een gestreepte tulp, rozen, tagetes (afrikaan), akelei. Links een distelvlinder op een bloem, rechts van het glas ligt een bebladerde tak van een vruchtboom. De vormgeving van de bloemen komt sterk overeen

met die op andere, voluit gesigeneerde Assteyn's. De initialen zijn gelijkvormig met die op Assteyn's voluit getekende vruchtenstuk met roemer van 1662.

16. **Bloemstilleven** P 53.5 × 44 cm Ges. **B. Assteyn 1659**. Vroeger in het Centraal Museum te Utrecht, Cat. 1933 nr 246 als bruikleen van Jhr. B. W. F. van Riemsdijk, Amsterdam. Een bruine glazen vaas waarin een boeket van tulpen, rozen, anjers enz. staat op een lichtbruine tafel tegen donkere achtergrond. Op de tafel een afgevallen bloemtakje en een kever.
17. **Vruchten liggend op een tafel** D 59 × 73 cm Ges. **B. Assteyn 1659**. Veil. W. Gockinga e.a. Amsterdam 14 Aug. 1883.
18. **Vruchtenstilleven** P 60 × 71 cm Ges. **B. Assteyn 1660**. Veil. bij Fred. Muller, Amsterdam, 2 Dec. 1946, nr 3.
Op een tafel liggen enige vruchten en een rieten mand gevuld met druiventrossen, perziken en een appel.
19. **Vruchtenstilleven met roemer** D (afm.?) Ges. **B. Assteyn' 1662**. Kunsth. B. Houtakker, Amsterdam 1946.
Op een houten tafelvlak, waarvan de rechterhelft met een kleed is bedekt ziet men, van links naar rechts, een bebladerde tak met kersen, een halfgevolle roemer met hoge stengel en moerbeinoppen, en een schuinstaande mand met druiventrossen; een rank met bladeren silhouettert tegen de grijze achtergrond. Vrij hard van vormgeving.
20. **Druivenmand** D 61 × 74 cm Ges. „**B. van Assteyn**” 1662. Veil. von Huene e.a. Keulen 25 April 1898, nr 7.
Op een tafelblad, met bruine doek bedekt, staat een sierlijk mandje met druiven en wingerdbladeren.
21. **Stilleven B. Assteyn 1663**. „Bij Van Bellingen, Brussel”. „Links een bouquet, rechts vruchten”. (Notities Hofstede de Groot, Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, Den Haag.)
22. **Fruitstuk** P 50 × 62 cm Ges. **B. Assteyn 1667**. Veil. Fred. Muller October 1952 nr 504.
Op bruinhouten tafel, gedeeltelijk bedekt met een bruingroen kleed, liggen van links naar rechts druiventrossen, een appel en drie perziken. Daarnaast ziet men een schuingekantelde mand waarin perziken en een tak kersen. Tegen de bruinige achtergrond silhouetteren een tak met bladeren van druivenwingerd en een bebladerde tak van een vruchtboom. Kleur der bladeren: bruingroen. Coloriet: rood, groen en geel tegen bruin. De compositie is wigvormig van linksonder uit. Overeenkomst met A. Susenier. (Zie de afb. daarvan bij E. Zarnowska, *La nature-morte hollandaise*, Bruxelles/Maastricht, 1929.) In bruine toon en sappige, brede wat grove schildering.
23. **Mand met bloemen en vruchten** P 90 × 62 cm Ges. **B. Assteyn**. Veil. Mevr. de Poittevin de la Croix, Antwerpen, 5 Mei 1845, nr 71.
De mand staat op een sokkel. Men ziet er ook een kikvors en verschillende schelpen; uitvoerig geschilderd („d'un grand fini”). Notitie Hofstede de Groot, R.K.D. Geen datum vermeld.

Bartholomeus Assteijn, Dordrecht Painter of Flowers and Fruit

by L. J. BOL

So far, no records referring to Bartholomeus Assteyn, the seventeenth-century painter of flower and fruit pieces, had come to light. The author of the above article publishes some data about the painter's life and other newly found details, followed by a review and a critical analysis of his oeuvre.

Bartholomeus Assteyn occurs in the books of the Dordrecht Guild of St. Luke, but in our time his name was not recognized, because he is registered under his Christian name and patronymic: Baertolomeus Abrahamsz.

Bartholomeus Abrahamsz Assteyn was baptized at Dordrecht in January 1607 as the son of Abraham Bartholomeusz (Assteyn), a painter born at Ghent. The son, the still-life painter, married Janneken Pieters Lacrois at Dordrecht in 1630. Their eight children were born there between 1631 and 1646. In 1631 he attained the status of master painter in the Dordrecht Guild, of which he is referred to as bookkeeper in 1651. He lived and worked in his native town till at least 1667. He must have died before 8 February, 1677, because his wife is then referred to as the widow of the late Barth. Assteyn.

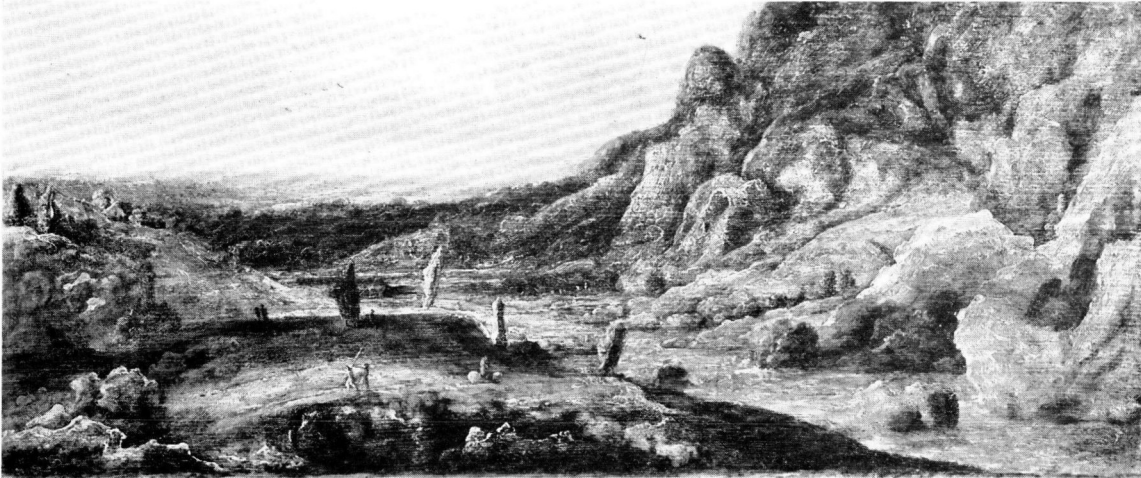
Signed and dated works by B. Assteyn are known from the years 1628 to 1667. His oeuvre comprises:

1. Flowers in glass or porcelain vases and flower baskets.
2. Fruit dishes, fruit baskets and fruit on a wooden table.
3. Still lifes which are a combination of a flower and a fruit piece.

In his work, at first strongly allied as regards style and composition with the Utrecht Bosschaert-Van der Ast group, a development can be followed from rich colours to tonality, from slightly hard to freer modelling, from somewhat glaring, artificial lighting to a softer and more natural light. Like Bosschaert and Van der Ast, Assteyn enlivens his flower pieces and fruit pictures with small animals, with sparkling drops of water and with exotic shells. His last works generally display greater breadth (sometimes coarseness) of treatment. The pretty accessories become scarcer or are omitted entirely. His fruit pieces then show great similarity to those by Abraham Susenier, who also worked at Dordrecht from 1646 onward.

From a casual remark by Arn. Houbraken, likewise an inhabitant of Dordrecht, we know that Assteyn's flower pieces were „easy to obtain". During the painter's lifetime his still lifes were not greatly esteemed. He can hardly have been rich. The inventory of B. Assteyn's widow's estate describes, on a single page, a poorish collection of household effects, including one painting.

The simple still lifes are among Assteyn's best works. There he shows himself to be a skillful painter, accurate and modest, keenly devoted to his *métier* and his subject matter: flowers, fruit, shells and small animals.

AFB. 1. HERCULES SEGHERS, LANDSCHAP. PAN. 22,5 × 53 cm.

VERZ. MEVROUW E. KESSLER—STOOP, IJMUIDEN.

Hercules Seghers, Addenda

door J. G. VAN GELDER

Reeds kort na Seghers' dood in 1637 of 1638 waren 50 schilderijen van zijn hand in omloop. De nalatenschap die Joh. de Renialme overnam omvatte 37 schilderijen (1640); vóórdien worden reeds 5 schilderijen in 1627 in de collectie Louys Rocourt vermeld; twee landschappen wijst de inventaris van Frederik Hendrik in 1632 aan. Herman Saffleven bezat na den dood van zijn vader (1627) de „Waterval”, thans in Herdringen; in 1639 liet Anthoni Gaillard vier landschappen van Seghers na. Aan dit aantal kan men — om het getal 50 vol te maken — het nog altijd verdwenen „Cranium” toevoegen dat Jan Zeeuw op 5 Maart 1663 aan het Amsterdamsche Chirurgijns Collegium had vereerd. In 1936 kon E. Trautscholdt (Thieme-Becker, XXX, p. 445) nog maar 14 eigenhandige schilderijen terugvinden. Aan deze lijst werden (Oud-Holland 1950, p. 216, afb. 2 en 7) nog twee schilderijen toegevoegd en een derde volgt thans. Dat het oeuvre van Hercules Seghers nog de noodige aanvullingen zal verkrijgen kan men, volgens bovenstaande opsomming, dus wel verwachten. Niettemin geldt elke ontdekking van een verloren gewaand schilderij van Seghers thans nog min of meer als een sensatie, temeer omdat nog altijd betrouwbare gegevens over de evolutie van het werk van den kunstenaar ontbreken. Dit laatste geldt niet alleen voor de schilderijen, maar ook voor de etsen, hoewel helaas aanvullingen van Seghers' grafiek het minst te verwachten zijn. De kleine reeks schilderijen laat, hoewel weinig, iets meer veronderstellingen over de ontwikkelingsgang